

Dat het land rustig bleef na de mislukking der heldenpoging, met middelen uit een vervlogen tijdvak gesteund, het was geen wonder. Het land had een wonder gedaan, toen het den ouden staatsman de macht in handen gaf, wetende dat hij haar zou gebruiken tot het doordrijven van een wet, die de natie niet wilde. Toen het hem niet gelukt was, zweeg het, gerustgesteld, opgelucht. De tijd der „Gladstonianen” was voorbij; het Engelsche bestanddeel van die partij werd weer tot „liberalen” en „radicalen”, van wier program van actie *Home Rule* welhaast verdween; en slechts de Ieren waren ontevreden.

Zijn staatkundig leven zelfs in groote trekken te schetsen ligt, dunkt mij, buiten het terrein van dit overzicht. Ik bepaal mij dus tot de bloote opsomming, dat Gladstone in 1835 onder-secretaris van koloniën werd in het kabinet van sir Robert Peel en in 1843 voor het eerst als *cabinet-minister* optrad onder dienzelfden premier. Reeds toen begon zijn overgang, langzaam aan, naar de liberale beginselen. Vriend van Cobden en tot de leer van den vrijhandel bekeerd, nam hij in 1853 als kanselier der schatkist met de lords Palmerston en John Russell zitting in het zoogenaamde coalitie-ministerie van den Earl of Aberdeen. In 1868 wordt hem, na het aftreden van Disraëli, voor het eerst het hooge ambt van eerste-minister toevertrouwd, nadat hij als leider der oppositie dien conservatief reeds de kieswet van 1867 had ontworpen. Daarmee begint zijn roemrijkste en op staatkundig gebied vruchtbaarste tijd. Hij verzekert de vrijheid van het volkskiesrecht door invoering van de geheime stemming; stelt in beginsel leerplicht in en vangt daarvan de toepassing aan door de oprichting der *school boards*; hij schaft den verkoop van graden in het leger af; hij dwingt de Staatskerk uit haar geusurpeerden Ierschen zetel, geeft Ierland een landwet, en begint daarmee feitelijk zijn *Home-Rule*-politiek. Men klaagde toen wel over zijn harde hand en noemde hem dictator. Maar is niet die neiging tot heerschen en bedwingen een deel van zijn grootheid en is het niet gezegd, dat de beste staatsvorm is de tyrannie van een uitnemende?

Na 1874 is Gladstone nog tweemaal premier geweest; na dat oogenblik, waarop hij meende zich van het staatkundig tooneel te moeten terugtrekken, heeft zijn overweldigende populariteit, zijn ongeëvenaarde macht over menschen, om hem en ver van hem, haar toppunt bereikt. Waaraan die macht toe te schrijven? Ik vermeet mij niet te antwoorden en zou liefst zeggen: hieraan, dat hij Gladstone was. Toch stralen enkele zijner eigenschappen met zoo fellen schijn, dat men geneigd is beurtelings aan elke dezer toe te schrijven wat zeker te danken is geweest aan het voortreffelijk geordend samenstel van zijn ziels-, geestes- en lichaamsgaven. Zijn veelzijdigheid allereerst: waarvan als voorbeeld mij steeds het sterkst getroffen heeft zijn werkzaamheid in den *Home-Rule*-tijd, toen hij, meer dan tachtig jaar oud, in dezelfde weken de bekwame en snijdende critiek van Balfour en Chamberlain in het Lagerhuis weerstond, de overige lasten der regeering droeg, Zondags den bijbel voorlas in Hawarden Church, zijn theologische studiën voortzette, zijn onderzoek naar de bronnen van Homerus vervolgde en neerlegde in essays, terwijl een Ame-